

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΣΤΗ ΖΩΗ ΜΑΣ

Είναι φυσικό να αναρωτηθεί κανείς τι απομένει από τον πολιτισμό ή απλώς από τα βυζαντινά επιτεύγματα σήμερα στο νεοελληνικό κόσμο εφόσον οι Νεοέλληνες είναι οι οργανικοί συνεχιστές και κληρονόμοι του βυζαντινού κατορθώματος. Το γεγονός αυτό μαρτυρεί αναντίρρητα εκτός βέβαια από την ορθοδοξία , η ελληνοφωνία , βάσεις και τα δύο αυτά του βυζαντινού πολιτισμού , αλλά και κύρια συστατικά της νεοελληνικής ταυτότητας.

Ας αναρωτηθούμε, λοιπόν , τι κάνει τον **Ελύτη** να λέει: «Κάθε φορά που μπαίνω σε μίαν από τις μισογκρεμισμένες και μισοζωγραφισμένες εκείνες μικρές εκκλησιές που απόμειναν ενσωματωμένες , ίδια βράχια , μέσα στο ελληνικό ύπαιθρο , μου φαίνεται ότι έρχομαι σε άμεση , σε δερματική σχεδόν επαφή με το σόι μου , λες κι έχω αποδείξεις ότι αυτό κρατάει ολόγισια από το Βυζάντιο» .
(<<Ανοιχτά Χαρτιά >> ,σελ. 419).

- Ο στρατηγός **Μακρυγιάννης** δεν έχει , ωστόσο , ανάγκη από αποδείξεις για την οργανική αυτή συνέχεια , όταν παραγγέλνει στον Ζωγράφο Παναγιώτη τους πίνακες της ελληνικής ιστορίας . 22 πίνακες σχετίζονται με τα γεγονότα του 1821 κι ένας αναφέρεται , όχι σε Σαλαμίνες ή Μαραθώνες , αλλά στην Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους.
- Ο βυζαντινός τρόπος διακυβέρνησης , τα θρησκευτικά βιώματα , η εφαρμογή ενός αστικού κώδικα που έχει βυζαντινή καταγωγή σε πολλά ακόμα σημεία της υφηλίου , κι όχι μόνο στον ορθόδοξο κόσμο , μαρτυρούν την επικαιρότητα της αυτοκρατορίας.

- Μένει από το Βυζάντιο ως τα σήμερα το σύνολο , θα λέγαμε ,των λεπτομερειών του καθημερινού ιδιωτικού βίου :
  - *Τα χριστιανικά βαφτιστικά ονόματα*
  - *Η Κυριακή αργία*
  - *Το ημερολόγιο με τις γιορτές / τα πανηγύρια*
  - *Η ανάμνηση του Διγενή και των τραγουδιών του Ακριτικού κύκλου*
- Μένουν λαϊκές ρήσεις, όπως :
  - ✓ *« Έφαγα τον περίδρομο»*
  - ✓ *«Το παίζω στα δάχτυλα»*
  - ✓ *«Πήγε σαν το σκυλί στο αμπέλι» κ.α*

- Μένουν φράσεις όπως οι πολυχρόνιες ευχές , οι κατά βαρβάρων νίκες , το << **Αέρας** >> , σαν σύνθημα εφόδου του στρατού , όπως ήταν το << **Αήρ** >> των βυζαντινών στρατευμάτων.

- Και , βέβαια , πάνω από όλα μας μένει ο απλέτου κάλλους διάκοσμος και περίγυρος της ορθοδοξίας :

- ❖ *Λειτουργίες / τελετουργίες*
- ❖ *Αγιασμοί και κάλαντα*
- ❖ *Τα συγκινητικά τροπάρια*
- ❖ *Τα κοντάκια και οι κατανυκτικοί ύμνοι*
- ❖ *Οι Χαιρετισμοί της Θεοτόκου*
- ❖ *Το απαράμιλλο έργο του Ρωμανού του Μελωδού*
- ❖ *Τα θρηνητικά μεγαλειώδη κείμενα της Μεγάλης Παρασκευής*
- ❖ *Τα σπαρακτικά λόγια της νεκρώσιμης ακολουθίας*
- ❖ *Οι χαρμόσυνες γαμήλιες συνήθειες*

Και μαζί με αυτά μας μένουν οι άγιες εικόνες , φυλαχτά των πιστών σε σπίτια και εκκλησίες.

Η Γλώσσα

- Αν τα κύρια χαρακτηριστικά της νεοελληνικής ταυτότητας είναι , όπως γενικά πιστεύεται , η ελληνογλωσσία και η ορθοδοξία , είναι πασιφανές ότι το Βυζάντιο βρίσκεται στη ρίζα αυτής της ταυτότητας. Πρώτα , γιατί αυτό επεξεργάστηκε την ορθοδοξία και ύστερα , γιατί η νεοελληνική γλώσσα , ως εξέλιξη , βέβαια, της πανάρχαιας ελληνικής λαλιάς , βρίσκει τη σημερινή μορφή της στη λεγόμενη <<λιτή>> των βυζαντινών χρόνων.
- Η γλώσσα , λοιπόν, του βυζαντινού λαού περιλαμβάνει μια γλωσσική μορφή κατανοητή ακόμη και σήμερα , χωρίς να υπάρχει ανάγκη μετάφρασης.

- Επίσης, άσχετα από την πλήρη κατανόηση των τελετουργικών κειμένων , δεν υπάρχει σήμερα πιστός που να μην συγκινείται από το άκουσμα του «**Τη Υπερμάχω**» ,από το «**Η Ζωή εν Τάφω**» , το «**Ω , γλυκύ μου έαρ**» , ή πιο ταπεινά από το «**Δεύτε τελευταίον ασπασμόν**». Απόδειξη αυτή , αν όχι μιας γλωσσικής συνέχειας , οπωσδήποτε μιας σαρκικής σχεδόν σχέσης , όπως θα έλεγε ο Ελύτης , με το Βυζάντιο.
- Νεοελληνική , λοιπόν , γλώσσα και ορθοδοξία έχουν βυζαντινή καταγωγή. Είναι τα βασικά χαρακτηριστικά στοιχεία της νεοελληνικής ταυτότητας , *αυτής που τρέφεται με τη νοσταλγία της Κωνσταντινούπολης και πάλλεται με το όραμα της Αγια-Σοφιάς.* (Ελένη Γλύκατζη-Αρβελέρ)

Η βυζαντινή παράδοση στις εκφράσεις μας

- Στην καθομιλουμένη γλώσσα μας έχουμε συνηθίσει να χρησιμοποιούμε εκφράσεις των οποίων αγνοούμε την προέλευση και σημασία. Αν όμως στραφούμε στο παρελθόν του πολιτιστικού καθημερινού ελληνικού βίου, θα διαπιστώσουμε ότι οι περισσότερες προέρχονται από τη ζωή των βυζαντινών, κυρίως, προγόνων μας. Ας ξεκινήσουμε με μερικές απλές λέξεις :
- **Κουβέντα** : *Τον καιρό που η λατινική γλώσσα βρισκόταν σε ευρεία χρήση στο Βυζάντιο, η συνεδρίαση των δύο βουλευτικών σωμάτων του Κράτους ονομαζόταν << cuventus >>. Έτσι προήλθε η λέξη «κουβέντα» που σημαίνει «συζήτηση».*
- **Σκουλαρίκι** : *Όπως γνωρίζουμε, στην ελληνική γλώσσα, τα κοσμήματα των αυτιών (ώτων) ονομάζονται «ενώτια». Στο Βυζάντιο, οι άνδρες της φρουράς του Ανακτόρου φορούσαν τέτοια «ενώτια». Επειδή οι ίδιοι ονομαζόνταν «Σχολάριοι», τα κοσμήματα αυτά λέγονταν «σχολαρίκια ενώτια». Με την πάροδο του χρόνου, το ουσιαστικό «ενώτια» εκτοπίστηκε και ο επιθετικός προσδιορισμός «σχολαρίκια», παρεφθάρη σε «σκουλαρίκια».*

- Ψυχαγωγία : Κατά τη βυζαντινή εποχή , στα ορυχεία , άνοιγαν ειδικούς αγωγούς προκειμένου να αερίζονται οι στοές με καθαρό – ψυχρό – αέρα , σε αντίθεση με την αποπνικτική ζέστη που επικρατούσε στο υπέδαφος. Σήμερα η λέξη έχει την έννοια της διασκέδασης.

Ας δούμε τώρα και κάποιες εκφράσεις που αντανakλούν γεγονότα και συνήθειες της καθημερινής ζωής στο Βυζάντιο

- << Από την πόλη έρχομαι και στην κορφή κανέλα >>
- Σήμερα η φράση αυτή χρησιμοποιείται ειρωνικά για να δηλώσει τις ασυναρτησίες που λέει κάποιος. Φυσικά σε καμιά περίπτωση δε σχετίζεται με την κανέλα ! Απλά ήταν ένα κλισέ που χρησιμοποιούσαν οι αγγελιοφόροι – αλλά και ο απλός κόσμος – για να ορίσουν σημείο συνάντησης. Συνεπώς , το τμήμα « και στην κορφή κανέλα» σήμαινε : « και στην κορφή (του λόφου – η Κωνσταντινούπολη είναι Επτάλοφος) , κάν έλα (= αν μπορείς έλα)».

- << Του έψησαν το ψάρι στα χείλη >>
- Όπως αναφέρει ο ιστορικός Θεοφάνης , στο Βυζάντιο κάποτε , ένας μοναχός , ονόματι Μεθόδιος , κατά την περίοδο της Σαρακοστής , συνελήφθη να τηγανίζει ψάρια μέσα σε μια σπηλιά , που ήταν κοντά στο μοναστήρι. Η πράξη αυτή θεωρήθηκε μεγάλο αμάρτημα. Τα ο συμβούλιο της μονής αποφάσισε να τον τιμωρήσει καταδικάζοντάς τον να του γεμίσουν το στόμα με αναμμένα κάρβουνα και να του βάλουν στα χείλη ένα ωμό ψάρι για να ψηθεί ! Η φράση ,λοιπόν, έμεινε ως δηλωτική της άδικης ή υπερβολικής κακοπάθειας ενός ανθρώπου.

- << Να μου τρυπήσεις τη μύτη >>
- Κατά τη βυζαντινή εποχή συνήθιζαν να τρυπούν τις μύτες των αιχμαλώτων (ανάμεσα στα ρουθούνια). Η φράση χρησιμοποιήθηκε σε παιχνίδι με στοιχήματα.

<< Με το νι (Ν) και με το σίγμα (Σ) >>

- Στη βυζαντινή περίοδο πολλές λέξεις κατέληγαν σε «ν» ή «σ» και θεωρούνταν γραμματικά πληρέστερες σε σύγκριση με εκείνες που δεν είχαν κατάληξη σε ένα από τα δύο αυτά γράμματα. Για αυτό και ολοκληρωμένες φράσεις θεωρούσαν εκείνες που είχαν πολλά «ν» και «σ». Σήμερα η φράση έχει την έννοια της πληρότητας μιας αφήγησης.

<< Του κουτρούλη το πανηγύρι >>

- Στα βυζαντινά χρόνια , όταν επρόκειτο να διαπομπεύσουν κάποιον , τον κούρευαν σύρριζα – τον έκαναν «κουτρούλη» - ενώ ο λαός που ακολουθούσε διασκέδαζε με το θέαμα.

<< Είναι τύπος και υπογραμμός >>

- Επειδή οι βυζαντινοί έδιναν μεγάλη σημασία στην καλλιγραφία , ο δάσκαλος έγραφε τον υπογραμμό , δηλαδή μια λέξη ή μια σειρά με καλλιγραφικά γράμματα. Τα παιδιά έπειτα προσπαθούσαν να μιμηθούν τα γράμματα του δασκάλου. Από την προσπάθεια αυτή των μαθητών ,δηλαδή να μιμηθούν τον υπογραμμό , έμεινε μέχρι τις μέρες μας η φράση « Είναι τύπος και υπογραμμός» που σημαίνει << αυτό που αξίζει κανείς να μιμηθεί>>.

<< Φτου κι από την αρχή >>

- Όταν στα βυζαντινά χρόνια , τελείωναν τα παιδιά την καλλιγραφία τους , έδιναν στο δάσκαλο την πλάκα για να την διορθώσει .Μετά τη διόρθωση ο δάσκαλος ζητούσε από τα παιδιά να την ξαναγράψουν. Επειδή πολλές φορές δεν είχαν σφουγγάρι , έσβηναν την πλάκα τους με τα δάχτυλα , αφού προηγουμένως τα έφτυναν. Από τότε επικράτησε η φράση « Φτου κι από την αρχή».

<< Έφαγα τον περίδρομο >>

- Τα βυζαντινά πιάτα ήταν βαθουλά κι είχαν έναν περίγυρο που τον λέγανε περίδρομο. Όταν βάζανε τη σούπα , λοιπόν , και ξεχείλιζε και στον περίδρομο ..... έτρωγες τον περίδρομο.